

**Після Сталінграда. Сім років у
радянському полоні.
1943-1950**

Капітан вермахту Едельберт Холль, командир піхотної роти, розповідає про те, як склалася його доля після оточення під Сталінградом взимку 1943 року. Грунтуючись на особистих записах, які автор вів у перші роки війни і протягом семи років полону, він жваво і яскраво описує нещадні «марші смерті» по засніжених степах Поволжя, переправку в табір військовополонених в Єлабузі, важку епідемію тифу, жертвами якої стали більше тисячі німецьких офіцерів. Капітан Холль детально документує суворі воєнні та повоєнні роки, проведені на лісозаготівлях у Прикам'ї та інших підприємствах Радянського Союзу, описує умови пересильних в'язниць, працю на будівництві залізниці в Іркутській області — життя в полоні, яке скрашували лише підтримка товаришів і надія на повернення додому.

Едмунд Хем

ПІСЛЯ СІМ РОКІВ
У РАДЯНСЬКОМУ
ПОЛОНІ
СТАЛІНГРАДА

Видавництво
«К Н Т»
Київ — 2025

УДК 94(430).087; 94(47).084.9

X 71

Adelbert Holl

NACH DEM KAMPF
VON STALINGRAD

Переклад українською — Святослав Пархоменко

Холль Едельберт

X 71 Після Сталінграда. Сім років у радянському полоні. 1943-1950. / Едельберт Холль. — Київ: Вид. «КНТ», 2024. — 336 с.

ISBN 978-966-370-240-7

Капітан вермахту Едельберт Холль, командир піхотної роти, розповідає про те, як склалася його доля після оточення під Сталінградом взимку 1943 року. Ґрунтуючись на особистих записах, які автор вів у перші роки війни і протягом семи років полону, він жваво і яскраво описує нещадні «марші смерті» по засніжених степах Поволжя, переправку в табір військовополонених в Єлабузі, важку епідемію тифу, жертвами якої стали більше тисячі німецьких офіцерів. Капітан Холль детально документує суворі воєнні та повоєнні роки, проведені на лісозаготівлях у Прикам'ї та інших підприємствах Радянського Союзу, описує умови пересильних в'язниць, працю на будівництві залізниці в Іркутській області — життя в полоні, яке скрашували лише підтримка товаришів і надія на повернення додому.

ISBN 978-966-370-240-7

© Едельберт Холль, 2025.
© Видавництво «КНТ», 2025.

ПЕРЕДМОВА

Коли молодим солдатом потрапив у російський полон під Сталінградом, я був упевнений у тих, хто керував нами тоді, і повністю довіряв їм.

Весь той час я перебував у полоні своїх переконань і відразу ж після повернення додому написав цю нічим не прикрашену розповідь.

Після повернення додому мені довелося ретельно вивчити причини падіння тих, хто бажав бути нашими кумирами, і я прийшов до гіркого розуміння того, як безсовісно вони скористалися нашими найсвятішими почуттями.

У цій розповіді я не намагаюся відродити помилкові міфи або посіяти недоречну ненависть. Я хотів би, щоб у майбутньому мудрі державні керівники не дозволяли втягувати молодь усього світу в подібні безглузді війни.

Свої скромні роздуми я присвячую родинам усіх тих, хто загинув у цій жахливій війні.

Едельберт Холль

Розділ 1

ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИЙ!

— Пане капітане, вони йдуть! — з цими словами вартовий пірнув у глибоку щілину.

Якийсь час все було спокійно. А потім настав момент, який, як я думав, ніколи не настане, але який за останні три дні став неминучою реальністю.

Подумки я повернувся до тих хвилин, коли, стоячи перед командиром, який очолював оборону в нашому секторі, раптом охоплений почуттям суперечності, я відмовився виконати наказ про відхід разом з останніми, хто залишився в живих і зберігшими боєздатність солдатами. Поранених передбачалося залишити на старих позиціях, що суперечило нашому девізу «Всі за одного і один за всіх».

Тепер останніх з тих, хто залишився цілим, вів на командний пункт нашого сектора лейтенант Аугст, всього приблизно сотню чоловік, що вдалося назбирати в тилкових підрозділах. Деякі зовсім не мали підготовки солдата-піхотинця. Сам я повернувся в укриття до своїх поранених разом з дюжиною своїх солдатів-старослужителів. Ніхто з нас не соромився сліз, коли я пояснив пораненим, яких було близько сорока чоловік, що всіх нас чекає попереду невідомість. Ми виконали свій солдатський обов'язок, але доля виявилася сильнішою за нас. Я сказав їм, що наша країна вдячна нам

за службу в Сталінграді, і потиснув руку кожному. Більшість із цих солдатів перебували у складі дивізії з самого початку війни. Я був упевнений в одному: якщо з вини росіян у моїй присутності хоч одна волосина впаде з голови поранених, вони відповідатимуть за це! У мене було дві повні обойми до мого «нуль восьмого»¹ і ще один патрон у стволі: всього 17 патронів, 16 для іванів і один для мене. І ще у мене залишалося дві ручні гранати.

Настав спекотний час для всіх нас, хто оборонявся на північно-західній околиці «фортеці Сталінград». Основний оборонний рубіж проходив на схід і на захід прямо за нами, на південь праворуч від нас, що дозволяло росіянам атакувати нас відразу з трьох боків. Проте всі їхні спроби прорватися були марними.

Минуло кілька шалено хвилюючих секунд. Як вчинять росіяни? Я сів у кутку укриття, на самому схилі височини, де воно розташовувалося. Тут розміщувався командний пункт лейтенанта Аугста, який служив одночасно місцем збору поранених і хворих. Все одно ось уже кілька днів госпіталь відмовлявся приймати нових пацієнтів, оскільки був переповнений, тому поранених доводилося залишати прямо на передньому краї.

У моєму камуфляжі мене було важко розрізнити як офіцера. Пістолет я прикріпив до ноги біля коліна. Що ж, тепер мені доводилося вирішити для себе: короткий останній бій чи полон? Що вибрати? Я не знав і ніяк не міг знайти часу, щоб зосередитися на цьому, оскільки було щось, що змушувало знемагати мої нерви. Скоро прийдуть росіяни, і вони дуже пошкодують, якщо спробують образити моїх поранених товаришів!

Ось у передній частині укриття почався якийсь рух. Вони тут! Я сидів нерухомо і відзначав все, що відбувалося навколо. Це були секунди повної концентрації і стресу. Я раптом почув голоси росіян і побачив червоноармійця з автоматом на наготові в руках. Він віддав команду, яку мені відразу ж переклав фельдфебель з моєї роти Йозеф Павелек. Павелек був родом з Верхньої Сілезії і за кілька місяців перебування на Східному фронті навчився трохи говорити російською. У наказі прозвучало: «Негайно кинути зброю! 19-мм пістолет Люгера «Парабеллум» обр. 1908 р. (Тут і далі прим. ред.)

Припинити будь-який опір! Вишикуватися зовні перед укриттям!»

Я не приховував своєї ворожості до ворожих солдатів, що стояли переді мною. Запитав Павелека, що буде з пораненими.

— Вони залишаться тут, якщо не зможуть самостійно пересуватися. За ними доглянуть.

Ми повинні були вишикуватися перед укриттям. Я підвівся і збирався вийти назовні, коли мене зупинив Павелек:

— Пане капітане, візьміть із собою ці два пакети, тут хліб. Мені вдалося зберегти їх, і вони можуть нам дуже знадобитися!

Майже механічно я взяв те, що він мені простягнув, навіть не заглянувши, що було в пакетах. Я був ніби уві сні. Прямуючи за іншими, я ніби біг від тих нещасних, що залишилися лежати на ношах. Потім я опинився зовні. У заціпінні я йшов за фельдфебелем Павелеком, і ми йшли слідами наших товаришів, які вже зникли за пагорбом. Якийсь російський солдат, теж озброєний автоматом, раптом зупинив нас і

про щось запитав. Кілька разів я почув щось схоже на «урр» і «хліб», але нічого не зрозумів. Павелек заговорив з росіянином. Потім він раптом звернувся до мене:

— Пане капітане, він хоче годинник, за який дасть нам хліб. У мене два годинники. Можна я віддам йому один?

Мені було все одно. Павелек віддав червоноармійцю на-
ручний годинник, який дістав з кишені кітеля. Росіянин взяв
годинник і надів, потім щось сказав Павелеку, вказуючи ру-
кою в напрямку, в якому пішли інші. Павелек був у люті, але
росіянин презирливо похитав перед ним стволом свого авто-
мата. Так ми і пішли, не отримавши ні крихти хліба. Поки ми
йшли, я раптом виявив щось тверде в кишенях моїх штанів.
Я відразу згадав про дві гранати і пістолет. Озирнувшись і не
виявивши нікого поруч, хто б стежив за мною, я розібрав свій
старий вірний пістолет і разом з гранатами закинув його по
частинах подалі в сніг. Дорога вела туди, де раніше розташо-
вувався наш сектор оборони, лівіше ділянки, зайнятої підроз-
ділом лейтенанта Аугста. Там ми побачили військовополоне-
них, вишикуваних у колону. Солдати збиралися звідусіль, з
усіх щілин. Коли ми зібралися разом саме там, де розташову-
вався мій командний пункт, мене охопило дивне відчуття. Ще
всього 9 годин тому я перебував у ньому. Зараз було приблиз-
но між 9 і 10 годинами ранку. Тіла загиблих на нашій ділянці
росіян вже встигли прибрати. Їх було багато. Що було б, якби
росіяни взяли нас у полон тут, на нашій колишній ділянці?
Окопи і укриття, де ми сиділи зовсім недавно, були ретель-
но прочесані. Якийсь дуже великий росіянин з чорною емб-
лемою на маскувальному халаті, очевидно офіцер, про щось
оголошував. Я не зрозумів нічого з того, що він говорив, але
по рухах інших полонених зрозумів, що нам слід було виши-
куватися. Кілька моїх старих товаришів зібралися навколо

мене. Ми хотіли по можливості залишитися разом. Мені були особливо дорогі троє з тих, хто був поруч зі мною протягом тих років: унтерофіцер доктор Альфред Роттер родом із Судет, фельдфебель Йозеф Павелек з-під міста Оппелль² у Верхній Сілезії та унтер-офіцер Генріх Грюнд з Ердмансдорфа в Саксонії.

Городище: збірний пункт військовополонених північного фасаду кільця оточення

Колони повільно рушили в дорогу. Нас було приблизно двісті або триста чоловік. У деяких були ранці, інші несли мішки з хлібом. Ми обережно рухалися по обмерзлому схилу пагорба, поки не опинилися в низині, в долині населеного пункту під назвою Городище. Голова колони зупинилася в очікуванні, поки нас наздоженуть відсталі полонені.

Тепер іти стало легше. Ми встигли перетнути замерзлу річку і вийшли до місця, де вгору тягнулася вершина пагорба. Я часто думав про те, що знаходиться за пагорбом, але не міг і уявити собі такого. За вершиною, приблизно в 10 або 20 метрах, стояло кілька російських надважких гаубиць. Я нарахував дванадцять штук всього приблизно в 400 метрах від своїх колишніх позицій. Через долину пролягала стежка, яка вивела нас на захід прямо через гаубичну позицію. За нею вже знаходилася ще одна колона військовополонених, з якою ми поступово зближувалися. З'єднавшись з новою колоною, ми зупинилися.

До цього я ні слова не сказав своїм товаришам. І вони теж мовчали. Що творилося у нас в головах? Як я вважав, ні-

чого. Нас усіх охопило заціпеніння і заціпеніння. Особисто мені здавалося, що перед моєю головою хтось повісив дошку, а в мозку оселилася якась темна порожнеча.

Хтось із росіян поставив питання, яке тут же переклали. Він хотів знати, чи були серед нас офіцери. Я зібрався ступити вперед, але мої солдати утримали мене.

— Спокійно, пане капітане! — прошепотів Роттер. — Ми хотіли триматися разом, а так нас розділять.

Він мав рацію, і я не хотів, щоб мене відокремили від моїх солдатів, особливо зараз, на шляху в невідомість!

Трохи попереду нас хтось із німецьких офіцерів вийшов вперед. Йому щось наказали російською, потім команду переклали. Він вирушив до головної частини колони і віддав наказ рухатися далі. І колона знову попрямувала на захід. Скрізь, куди б ми не дивилися, були такі ж колони військовополонених.

Я не знаю, як довго ми брели по снігу. Хвилини? Секунди? Все це було настільки неймовірним, що виходило за межі мого розуміння. До цього моменту ми билися, наносили і, природно, самі отримували удари, а тепер ось брели кудись нескінченною колоною полонених.

Знову зупинка. Нас зупинили перед якимось штабом. Я не знав, що буде далі. Я не міг повірити своїм очам: жінка в червоноармійській формі кинулася всередину однієї з будівель. Поруч зі мною хтось із моїх товаришів докладав неймовірних зусиль, щоб хоч якось зігріти консерви. У консервних банках була вже готова до вживання їжа. Я подумав, звідки у них їжа. Ми вже багато днів не бачили таких ось банок. З мученими голодом шлунками ми дивилися, як інші їдять. Я думав про вчорашній вечір, коли ми поділили на 48 осіб, вклю-

чаючи мене, 4 кілограми хліба, три чверті банки шока-коли і трохи жиру. На щастя, вночі Павелек вбив кішку, яка тулилася до нас у бункері, і приготував її. Кожен з моїх вірних товаришів отримав сьогодні вранці по маленькому шматочку задньої лапи тварини. Поруч зі мною якийсь артилерійський фельдфебель схилювся під вагою важкого заплічного мішка. Як я помітив, мішок був повний свіжого хрусткого хліба. Звідки у цього солдата свіжий хліб? Солдати, що стояли поруч, попросили його поділитися. Він відмовив. Ну що за пес! Адже будь-який солдат знає про моральний обов'язок ділитися.

— А тепер дайте трохи й іншим! — наказав я йому. У мій бік обернулася пухка нахабна фізіономія.

— Хто ти такий? Можеш поцілувати мене в дупу!

Я закипів всередині, але зумів опанувати себе і відвернувся. Роттер почав виголошувати унтер-офіцеру:

— Слідкуй за своєю поведінкою! Перед тобою капітан. Вже прямуючи геть, я чув його відповідь:

— Мені байдуже, ми тепер всі військовополонені!

Мені було соромно: ніколи раніше мені не доводилося відчувати нічого подібного, і я ніколи б не повірив, що таке можливо.

Ми так стояли на місці вже приблизно півтори години. Процедура так званого контролю проходила дуже повільно. Ті, хто її пройшов, кричали нам, що у нас відберуть все. Особливо привертали увагу охорони цінні речі, такі як каблучки, годинники, авторучки та автоматичні олівці, а також запальнички. У мене не було нічого, крім наручного годинника, та й того я ось-ось мав втратити.

— Послухайте, ми повинні спробувати пройти до решти, оминувши контроль, і якнайшвидше.

Постійно озираючись, ми повинні були перебігти до групи, яку вже встигли обшукати. Якщо нам це вдасться, то і колона вирушить далі швидше. Як я встиг виявити, всі колони з військовополоненими, які пройшли процедуру обшуку, вирушали в бік Городища практично без охорони.

Наш план спрацював. Дочекавшись відповідного моменту, ми перебігли до іншої групи полонених. А потім повільно, ніби так і повинно було бути, пішли далі. Попереду нас знову вирушала в дорогу група вже перевірених полонених солдатів, приблизно близько 300 осіб. Ми поспішили приєднатися до неї. Слава Богу, нарешті ми рушили вперед. Топтання на місці встигло перетворитися на справжнє катування, особливо для мене, оскільки я був єдиним, на кого були форменні чоботи вермахту. Лише небагатьом з усієї нашої компанії пощастило, і вони були взуті в валянки.

Через поганий стан дороги наша невелика колона розбивалася і розділялася на групи. Один із солдатів з легким пораненням спробував сісти на російські сани, що проїжджали повз, але візник шмагав його батоном, і солдат впав. Якийсь час йому вдавалося триматися на ногах, але потім сили залишили його, і він, втративши свідомість, впав на дорогу. Колишній санітар залишився доглядати за нещасним.

Сонячний день був у повному розпалі. Було близько полудня. Попереду показалося селище Городище. З усіх боків до селища тягнулися довгі колони полонених. Ми спробували скоротити наш шлях приблизно на 500 метрів, вирушивши прямо через вигнуту ділянку дороги, по якій встигли пройти приблизно чотириста метрів. Краще б ми цього не робили! Як

тільки зійшли з дороги, відокремившись від основної маси людей, нас тут же зупинив на цій ділянці якийсь молодий лейтенант зі своїми людьми. Почався ретельний обшук. Все, що йому сподобалося або привернуло його увагу, у нас відібрали.

Я не переставав дивуватися, що після декількох обшуків у нас все ще залишалося хоч щось, що солдати Червоної армії вважали корисним для себе. Що вони насправді думали про нас? Від кожного з військовополонених, у кого була фляга для води, вимагали пред'явити її. Лейтенант, розмахуючи пістолетом, кричав:

— Горілка є?

Його товариші обнюхували наші фляги. Тоді я зрозумів, що єдине, що їм було потрібно, — це горілка. Коли ми востаннє бачили спиртне? З того часу минуло вже кілька тижнів. Нарешті нас відпустили.

Ми вийшли на околицю селища Городище. Куди б я не дивився, всюди були полонені, одні тільки полонені. Неможливо було порахувати, скільки нас там було. Я згадав, як три місяці тому, ще будучи в строю, бував тут. Нам не було що їсти і пити. Не було ніякої чіткої організації чи системи поводження з полоненими, але ходили розмови, що нас відправлять до спеціального табору для полонених. Ми опинилися краплею в людському морі. Ми перебували в селищі вже кілька годин. Встигло стемніти, коли нескінченний потік солдатів підійшов до західної околиці Городища. Саме селище теж було переповнене приголомшеними військовополоненими.

перший етап: Бабуркін — Велика Россонка

Поступово йти вперед стало легше. Я був надто приголомшений усім, що сталося зі мною, щоб зберегти ясність думок. Наче сліпий, я блукав вперед разом з колоною. Дорога була поганою, в темряві не було видно ям і вибоїн, тому мене раз у раз кидало то вліво, то вправо; іноді ми з товаришами стикалися один з одним. Під час того складного переходу я обливався потом. Скільки ми вже йшли? Я не міг зрозуміти. Попереду колони замаяло кілька рідкісних вогнів. Я не знав, що це таке, але хтось промовив:

— Напевно, це Гумрак.

Звук наближення працюючого двигуна змусив нас відступити вбік. Це був важкий тягач «Йосип Сталін», який тягнув за собою дві важкі гармати з розвідниками, які сиділи на них, попри холод. Упадало в око відсутність будь-яких особистих речей або багажу — тільки боєприпаси, як це було прийнято і у нас. Вогні поступово ставали все ближче. Наявність залізничної гілки підтвердила припущення, що це дійсно Гумрак. Розбиті машини і знаряддя вздовж залізниці вже встигли зібрати, і рух по ній явно став більш жвавим. То тут, то там відкривалися двері укриттів, за якими мерехтіло світло ліхтарів. Попереду, там, куди ми прямували, вогнів не було зовсім. Лише суцільна темрява розтягнутої величезною змією залізниці, та ще й небесне склепіння гордовито і холодно дивилося зверху на те, як ми бредемо вздовж неї. Час від часу оголошувалася коротка зупинка, і охоронці чекали, коли розтягнута колона полонених знову зімкне ряди. Як і мої

товариші, я використовував цей час, щоб відпочити, підстеливши під себе ковдру. Я відчував, що неймовірно втопився. Відсутність повноцінного відпочинку протягом двох останніх тижнів давала про себе знати. Але довго лежати ми не могли, так як пронизливий холод відразу починав сковувати тіла. Мороз безжально і нестримно наповзав знизу. Тільки через кілька сотень метрів маршу кров знову починала циркулювати в тілі, що зігрівалося.

Ніч здавалася нескінченною. Мій шлунок вимагав свого, заявляючи про свої права, які грубо порушувалися в останні дні. Але у мене нічого не було. Коли мені знову вдасться поїсти? Я зітхнув. На сході з'явилася вузька смужка, що сповіщала про наближення світанку. Скоро настане новий день, і, можливо, тоді світ стане іншим. Конвоїри теж говорили, що в найближчому майбутньому нас повинні були нагодувати. Хтось навіть знав, де саме це мало статися. Вони вважали, що нас ведуть в Бабуркін, де і розмістять.

Ось ми і прийшли в Бабуркін. Колону зупинили в долині або, точніше кажучи, швидше, в низині. Розкидана всюди зброя та інше військове майно свідчили про те, що недавно тут йшли бої. Охоронці пірнули в одне з підземних укриттів. На місці, де всього кілька тижнів тому розташовувалося малярівничє селище, залишився один-єдиний дерев'яний будинок. Ми стали шукати, де б сховатися від вітру, згрупувалися разом, намагаючись зігрітися. Раптом пролунав крик:

— Ідіть отримуйте їжу!

Ми вишикувалися по двоє. На двадцять чоловік припала одна буханка хліба; крім того, ми отримали по одному солоному оселедці на двох. Але що це був за хліб? Він був твердим, як камінь. Хтось крикнув:

— Хліб замерз!

Його треба було порізати, а у нас не було для цього не тільки ножів, але й жодного інструменту взагалі.

Я отримав свій твердий як камінь і холодний як лід шматок. Я дуже намагався розжувати його, але марно. Розчарований, залишившись голодним, я сунув хліб у кишеню штанів. Можливо, з часом він там трохи відтане. Голод змусив мене швидко проковтнути холодну рибу. Губи горіли від солі, але я не звертав на це уваги. У небі засяяло лютнєве сонце, але тепліше від цього не стало. Знову трохи зігрілися, коли ми знову вирушили в дорогу. Варто було зупинитися хоч на секунду, як тіло негайно охоплював мороз. Нова дорога була краща за попередню. Її явно очистили від снігу, і по узбіччях лежали кучугури метрової висоти.

Деякі почали демонструвати явні ознаки втоми. Ми були на ногах вже майже півтора дня, не маючи повноцінного відпочинку, не кажучи вже про нескінченні бої останніх днів. Я теж відчував себе втомленим, але тримався.

Нарешті, приблизно до полудня, ми увійшли в нову долину. Це місце називалося Велика Россошка. Нашу колону зупинили, і нам сказали, що ми розташуємося тут надовго. З'явився раптом перед нами російський офіцер і покликав німецьких офіцерів. Кілька людей зробили крок вперед, покинувши стрій, але ті, на кого був камуфляж, вважали за краще зберегти своє інкогніто, сховавши знаки розрізнення. Росіянин знову повторив питання. Мої солдати намагалися утримати мене. Я боровся з собою, охоплений сумнівом. Цікаво, яку долю росіяни приготували для офіцерів? І чи слід мені приховувати свою приналежність до офіцерського складу? А раптом хтось, коли дізнається, що я офіцер, вважатиме, що я приховував своє звання зі страху? Ні, ні! З важким серцем я

попрощався зі своїми товаришами і попрямував до вже вишикуваної окремо групи полонених. Де і коли нам доведеться побачитися знову?

Скрізь, куди б ми не дивилися, були викопані укриття. Нас відвели до одного такого укриття і змусили вповзти всередину через щілину. Нас було близько 60 осіб, але будь-який рух припинився, як тільки всередину пролізла приблизно половина нашої групи. Приглушені голоси зсередини повідомляли, що укриття переповнене і в ньому більше не було місць. Але росіяни допомогли нам просунутися за допомогою рушниць, і через пару хвилин всі ми вже були під землею. Ми стояли, тісно притиснувшись один до одного, місця для того, щоб хоча б присісти, не було. Тим, хто зовсім знесилився, не було навіть куди впасти. Обмежений простір в землянці був безжалісний до нас. Крики, стогони і скарги поступово змінилися мертвою тишею. Над єдиним вентиляційним віконцем було натягнуто брезент, що захищав мешканців землянки від снігу. Всередині панувала повна темрява.

Скільки минуло годин? А може, днів? Хіба можна правильно оцінити минулий період часу в положенні, коли секунди тягнуться цілу вічність! Раптом «двері» відчинилися вгору, і нам наказали виходити. Якби не речі деяких з полонених! З ними, щоб вибратися з тісного укриття, знадобилося вдвічі більше часу, ніж зазвичай. Нас вишикували і повели до казана, в якому для нас щось готували. На щастя, у мене зберігся мій казанок. Я бачив, як деяким з полонених довелося їсти з іржавих консервних банок. Кухарями були полонені румуни. Вони поводитися огидно. І що вони поклали в казан? Нечиста картопля, в основному розчавлена, чорного кольору. Попри те, що всі були голодні, нам доводилося викидати більшу частину своєї порції. Крім картоплі, до складу варива входили-

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	3
Розділ 1	
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИЙ!.....	4
Розділ 2	
ЕМІГРАНТИ І НАЦІОНАЛЬНИЙ КОМІТЕТ«ВІЛЬНА ГЕРМАНІЯ»..	73
Розділ 3	
БІЛІ РАБИ ХХ СТОЛІТТЯ.....	142
Розділ 4	
ПІД СЛІДСТВОМ ЗА ВІДМОВУ ВІД РОБОТИ.....	224
Розділ 5	
ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ	308
ПРИМІТКИ.....	326

ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

Едельберт ХОЛЛЬ

ПІСЛЯ СТАЛІНГРАДА

СІМ РОКІВ
У РАДЯНСЬКОМУ ПОЛОНІ
1943–1950

Переклад українською — Святослав Пархоменко

Підписано до друку 30.06.2025 р. Формат 60х84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 21,0. Тираж 300 прим.

ТОВ «КНТ»

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 581 від 03.08.2001 р.

Перейти на сайт →